

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Pogranicze polsko-czeskie jako przestrzeńbudowania współpracy transgranicznej z perspektywy nauczycieli

Author: Anna Szafrńska

Citation style: Szafrńska Anna. (2017). Pogranicze polsko-czeskie jako przestrzeńbudowania współpracy transgranicznej z perspektywy nauczycieli. "Edukacja Międzykulturowa " (2017), nr 6, s. 130-142.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

ANNA SZAFRAŃSKA

Pogranicze polsko-czeskie jako przestrzeń budowania współpracy transgranicznej z perspektywy nauczycieli

Streszczenie: Pogranicze jest kategorią, która doczekała się wielu rozstrzygnięć teoretycznych, zarówno na gruncie filozofii, jak i socjologii czy pedagogiki. Na potrzeby prezentowanych analiz przyjąłam kategorię pogranicza w ujęciu terytorialnym, w którym jest to obszar, wspólna przestrzeń, na której funkcjonują dwie lub więcej grupy etniczno-kulturowe. Formy współżycia ukształtowane są poprzez bycie obok – styczność z sobą i wzajemne kontakty. To przenikanie się, mieszanie kultur sprawia, że jest bardzo specyficznym terytorium. Przestrzeń, na której w sposób naturalny mogą zostać wypracowane normy warunkujące życie blisko siebie – mimo dostrzeganych różnic. Relacje na Pograniczu są zależne od wielu czynników. Część z nich związana jest z działaniami podejmowanymi indywidualnie przez poszczególne osoby, inne są inicjowane, promowane i realizowane przez różnego rodzaju instytucje, organizacje, związki i stowarzyszenia. Na Pograniczu polsko-czeskim w sposób bardzo intensywny rozwija się współpraca transgraniczna. W przygotowanym tekście prezentowane są analizy uzyskanych wyników badań prowadzonych wśród nauczycieli. Autorkę interesowało, czy badani angażują się w działania transgraniczne i jak je oceniają.

Słowa kluczowe: nauczyciel, pogranicze, współpraca transgraniczna

Wprowadzenie

Pogranicze jest kategorią, która doczekała się wielu rozstrzygnięć teoretycznych, zarówno na gruncie filozofii, jak i socjologii czy pedagogiki. L. Witkowski, dokonując reinterpretacji filozoficzno-estetycznej koncepcji M. Bachtina na potrzeby refleksji pedagogicznej, opisuje Pogranicze w szerszej, interdyscyplinarnej perspektywie. Autor uwzględnia cztery aspekty (rozumienia) ontologii „bycia między”. Pierwszy z nich to pogranicze rozumiane jako przestrzeń, terytorium. W kolejnych nacisk położony został na nasycenie charakterem interakcyjnym, dookreślenie w kontekście różnic i podobieństw (relacji)

i wreszcie jako generowane przez ambiwalentny status uczestniczących w nim członków sytuacji kulturowej, podmiotów czy kategorii deskryptywnych¹. Pogranicze stwarza zatem „(...) szansę na taki sytuacyjny i oscylujący między bliskością i oddaleniem dystans, który uprzedmiotawiając zastane intencjonalności (jednostek i zbiorowości) przyczyni się do pogłębienia podmiotowości i zwiększenia ich kompetencji do radzenia sobie ze złożonością otoczenia, a w istocie ze złożonością (także jako ukrytym i nie wykorzystanym bogactwem) własnego losu”².

Na potrzeby prezentowanych analiz przyjąłam kategorię pogranicza właśnie w ujęciu terytorialnym. Zdaniem A. Sadowskiego pogranicze to obszar, wspólna przestrzeń, na której funkcjonują dwie lub więcej grupy etniczno-kulturowe. Formy współżycia ukształtowane są poprzez bycie obok – styczność z sobą i wzajemne kontakty. Warto zaznaczyć, że mogą być to grupy bardzo różniące się również pod względem społecznej świadomości. To przenikanie się, mieszanie kultur sprawia, że pogranicze jest bardzo specyficznym terytorium. Przestrzenią, w której w sposób naturalny mogą zostać wypracowane (najczęściej na drodze długich doświadczeń) normy warunkujące życie blisko siebie mimo dostrzeganych różnic. Pogranicze to miejsce, w którym mogą zatem – w sprzyjających warunkach – być budowane (po)mosty międzykulturowe.

Relacje na Pograniczu są zależne od wielu czynników. Część z nich związana jest z działaniami podejmowanymi indywidualnie przez poszczególne osoby, inne są inicjowane, promowane i realizowane przez różnego rodzaju instytucje, organizacje, związki i stowarzyszenia. Różni się ten teren w sposób zdecydowany od wschodnich pograniczy Polski. Na Pograniczu polsko-czeskim nie ma granicy, gdyż jest to obszar Schengen gwarantujący swobodę przemieszczania się³. W sposób bardzo intensywny rozwija się współpraca transgraniczna. Ta swobodna możliwość poruszania się sprzyja nawiązywa-

¹ L. Witkowski: *Uniwersalizm pogranicza. O semiotyce kultury Michała Bachtina w kontekście edukacji*. Toruń 1991, Wydawnictwo Adam Marszałek, s. 40.

² L. Witkowski: *Ambiwalencje tożsamości z pogranicza kulturowego*. W: M. M. Urlińska (red.): *Edukacja a tożsamość etniczna*. Toruń 1995, UMK, s. 18.

³ Państwa, które przyjęły takie rozwiązania, zniosły kontrolę na granicach wewnętrznych jednocześnie ustanawiając granicę zewnętrzną strefy. Obszar ten składa się z terytoriów państw europejskich, które stosują ściśle określone zasady reżimu Schengen dotyczące m.in. ochrony granicy zewnętrznej, ochrony danych osobowych, współpracy pomiędzy służbami policyjnymi państw – sygnatariuszy, wydawania wiz cudzoziemcom, ekstradycji/wydawania osób między państwami członkowskimi. <https://www.ms.gov.pl/pl/aktualnosci/5087,dok.html> (5.10.2016).

niu kontaktów indywidualnych, wymianie ekonomicznej, kulturowej. Tak może być to spostrzegane przez osoby przekraczające granicę bez ograniczeń i często świadomości, że oto są już poza Polską czy Republiką Czeską. Czy jednak faktycznie ta bliskość powoduje, że nawiązujemy kontakty partnerskie? Na ile w dalszym ciągu opieramy się na stereotypach, a w jakim zakresie poszukujemy faktycznie wiedzy o sąsiedzie? Organizowane przeze mnie warsztaty z nauczycielami szkół średnich pracującymi na pograniczu polsko-czeskim dostarczyły licznych dowodów na to, że mimo lat bez fizycznej granicy dominuje stereotypowe spostrzeganie sąsiadów. Interesowało mnie jaki jest stosunek do współpracy i do sąsiadów innych nauczycieli – niekoniecznie angażujących się w takie działania. Wybór nauczycieli jako grupy badanej był celowy. Mają oni bowiem możliwość kreowania wizerunku sąsiada u swoich uczniów. Mogą w sposób świadomy lub nieświadomy przekazywać stereotypowy obraz jakim sami operują, czy wręcz przeciwnie – przedstawiać wiedzę i obraz, zachęcający uczniów do kontaktu z Czechami. Interesowało mnie zatem, jaka jest opinia badanych na temat współpracy transgranicznej.

W pierwszej części tekstu koncentruję się na rozważaniach dotyczących założeń współpracy transgranicznej. W kolejnej prezentuję analizy uzyskanych wyników badań realizowanych wśród nauczycieli pracujących na pograniczu polsko-czeskim. Całość zamykają konkluzje.

Współpraca transgraniczna

Zasadniczym celem współpracy transgranicznej jest zniesienie wszelkich barier uniemożliwiających współpracę i zapewnienie przepływu doświadczeń pomiędzy regionami z różnych państw. Współpraca ta „wspiera działania zmierzające do podniesienia jakości funkcjonowania instytucji samorządowych; ułatwia rozwój turystyki; zapewnia koordynację rozbudowy infrastruktury po dwóch stronach granicy państwowej; zmierza do kulturowego i edukacyjnego rozwoju regionu; jest narzędziem promocji. Wszystkie te funkcje spełniane przez współpracę międzynarodową regionów sprawiają, że przyczynia się ona także do rozwoju gospodarczego”⁴.

Granica między Polską i Republiką Czeską jest najdłuższą granicą Polski (796 km). Obecnie możemy rozpatrywać zróżnicowane sposoby budowa-

⁴ J. P. Gwizdała: *Euroregiony jako forma współpracy transgranicznej w Europie*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2015, nr 74, t. 2, s. 449–450.

nia współpracy międzysąsiedzkiej w poszczególnych euroregionach, a jednocześnie obserwować różne sposoby wykorzystania przez mieszkańców potencjału pogranicza w poszczególnych częściach strefy przygranicznej. Bez wątplenia, zwłaszcza w tym drugim, indywidualnym przypadku, sposoby zachowania warunkowane są społeczno-kulturowymi doświadczeniami przeszłości. Współpraca jest realizowana zarówno na szczeblu samorządowym, jak i oddolnie w inicjatywach związanych ze środowiskiem lokalnym (stowarzyszenia, instytucje społeczne itd.). Również środowiska naukowe terenu pogranicza polsko-czeskiego starają się budować wspólne inicjatywy⁵.

Praktycznym wymiarem współpracy są realizowane projekty, które dają możliwość zbliżenia do siebie, wzajemnego poznania, budowania międzykulturowej świadomości. O ile tzw. „twarde” projekty pozwalają na uzyskanie trwałych w sensie fizycznym i materialnym, efektów, jak np. budowanie mostów, o tyle projekty „miękkie”, których najczęściej beneficjentami są uczniowie i nauczyciele, pozwalają na faktyczne zapełnienie tych nowych fizycznych, wspólnych przestrzeni mieszkańcami z obu stron granicy danego terenu. Jest to możliwe dzięki inicjatywom mającym na celu likwidowanie barier społecznych – stereotypów, uprzedzeń, które stanowią fundament do budowania granicy mentalnej, niepozwalającej na faktyczne zbliżenie.

Współpraca transgraniczna jest regulowana w naszym kraju przez cztery obowiązujące normy prawa międzynarodowego. Należą do nich:

Europejska Konwencja Ramowa o Współpracy Transgranicznej Między Wspólnotami i Władzami Terytorialnymi (tzw. Konwencja Madrycka)⁶,

Europejska Karta Regionów Granicznych i Transgranicznych, w której między innymi zdefiniowano pojęcie współpracy transgranicznej⁷,

Europejska Karta Samorządu Terytorialnego⁸,

⁵ Przykładem jest działanie Polsko-Czeskiego Towarzystwa Naukowego, przeprowadzenie I Kongresu Czechoznawstwa, czy przygotowywanie wspólnych projektów, np. składany w 2016 roku projekt UNIBORDER UNIVERSITY, w którym miały uczestniczyć ze strony czeskiej Uniwersytet Ostrawski, Techniczny Uniwersytet w Libercu i Uniwersytet Opawski, a ze strony polskiej Uniwersytet Opolski, Uniwersytet Wrocławski i Uniwersytet Śląski (Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji w Cieszynie).

⁶ Dz.U. 1993 nr 61 poz. 287. Dostęp: <file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/D19930287-1.pdf> (5.11.2016).

⁷ Dokument uchwalony przez Radę Europy 19 listopada 1981 roku, przyjęty przez Polskę w 1995 roku. Por.: https://pl.wikipedia.org/wiki/Europejska_Karta_Region%C3%B3w_Granicznych_i_Transgranicznych (5.11.2016).

⁸ Europejska Karta Samorządu Terytorialnego, sporządzona w Strasburgu dnia

Europejska Karta Samorządu Regionalnego⁹.

Wzdłuż granic Polski działa obecnie 16 euroregionów, z których pierwszy, „Nysa”, został powołany 21 grudnia 1991 roku¹⁰. Jakość i zakres realizowanych działań w poszczególnych euroregionach są zależne od aktywności lokalnych polityków, samorządowców i aktywistów działających np. w stowarzyszeniach, kościołach czy instytucjach regionalnych. Działania z pominięciem szczebla narodowego (paradyplomacja) stały się możliwe w Polsce po zmianach administracyjnych w 1999 roku – sprzyjających nawiązywaniu kontaktów z uwzględnieniem interesów mieszkańców pogranicza¹¹. Nie zawsze to środki finansowe, np. płynące z Unii Europejskiej, są zatem czynnikiem pobudzającym współpracę transgraniczną. Przykładem działań realizowanych bez takich funduszy od lat 70. ubiegłego stulecia jest „trójstyk” pogranicza niemiecko-francusko-szwajcarskiego. Dużą rolę odgrywał i odgrywa tu nie tyle szczebel narodowy, co działania realizowane na szczeblu regionalnym w ramach paradyplomacji. Należy jednak pamiętać, że możliwości do podejmowania działań są obwarowane licznymi przepisami, które w efekcie prowadzą do wniosku, że ta samodzielność samorządu wojewódzkiego jest w dużej mierze ograniczona¹². To sprawia, że nie wszystkie inicjatywy mogą być realizowane zgodnie z potrzebami mieszkańców¹³. „W ramach europejskich ugrupowań współpracy terytorialnej samorządy, władze państwowe i instytucje przez nie powołane (np. stowarzyszenia) z państw członkowskich UE, mogą realizować wspólne przedsięwzięcie o charakterze ponadnarodowym. W każdym EUWT uczestniczą partnerzy z co najmniej dwóch krajów. Zgodę na przystąpienie do EUWT wydaje Rada Ministrów (w przypadku członkostwa Polski i władz państwowych) oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych (dla pozostałych podmiotów). EUWT

15 października 1985 r. Dz.U. 1994 nr 124 poz. 607. Dostęp: <file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/D19940607L.pdf> (5.11.2016)

⁹ <http://uniaeuropejska.org/europejska-karta-samorządu-lokalnego/> (5.11.2016).

¹⁰ <http://www.euroregion-nysa.eu/podstawowe-informacje> (5.11.2016).

¹¹ por. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. nr 142, poz. 1590 ze zm.) art. 1 ust. 2.

¹² Por. Z. Leoński: *Ustrój i zadania samorządu terytorialnego*. W: S. Wykrętowicz (red.): *Samorząd w Polsce. Istota, formy zadania*. Poznań 2004, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, s. 213.

¹³ Przykładem jest nierozwiązana do dziś sytuacja związana z komunikacją miejską w Cieszynie/Czeskim Cieszynie.

uzyskują osobowość prawną zgodnie z prawem kraju, w którym tworzona jest jego siedziba¹⁴.

Pozyskiwane w ramach współpracy transgranicznej środki częściowo są przeznaczane na działania o charakterze edukacyjnym. Nauczyciele i uczniowie w ramach realizowanych działań mogą poznać sytuację w placówkach edukacyjnych z drugiej strony granicy. Jest to okazja do poznawania kultury, niuansów życia społecznego, odkrywania wzajemnych podobieństw i uczenia się szacunku do różnic. Jakże zatem są opinie badanych nauczycieli na temat współpracy transgranicznej?

Opinie nauczycieli z pogranicza polsko-czeskiego na temat współpracy transgranicznej

Badaniami zostali objęci nauczyciele pracujący w szkołach z polskim językiem nauczania w Republice Czeskiej oraz nauczyciele pracujący w Polsce. Łącznie odpowiedzi udzieliło 176 osób, z tego 58 to nauczyciele podlegający czeskiemu ministerstwu oświaty, a 118 pracujących w Polsce. Teren, na którym mieszkają i pracują badani, jest objętym działaniami transgranicznymi, które sprzyjają nawiązywaniu kontaktów międzyinstytucjonalnych, np. w zakresie przygotowywania przez szkoły wspólnych projektów realizowanych po obu stronach granicy. W wielu placówkach oświatowych projekty – zwłaszcza transgraniczne – są traktowane jako atut mający przyciągnąć nowych uczniów¹⁵.

Pytałam zatem nauczycieli, czy uczestniczyli w projektach mających na celu podejmowanie wspólnych działań między Polakami i Czechami. Okazało się, że ponad połowa z nich – 59,3% – nigdy w takich działaniach nie brała udziału, a pozytywną deklarację złożyło 40,7% badanych. Uczestnikami projektów częściej są nauczyciele pracujący w szkołach wiejskich. Można zatem stwierdzić, że bardziej aktywne w tym zakresie jest środowisko wiejskie.

¹⁴ *Tekst jednolity znowelizowanej ustawy o europejskim ugrupowaniu współpracy terytorialnej*, <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/dokumenty/ustawa-z-dnia-11-wrzesnia-2015-r-o-zmianie-ustawy-o-europejskim-ugrupowaniu-wspolpracy-terytorialnej-poz-1884/> (5.11.2016).

¹⁵ W trakcie realizowanego grantu adresowanego do nauczycieli i uczniów szkół średnich uczestnicy wielokrotnie podkreślali, ile uwagi jest poświęcone w szkołach na omawianie nowych możliwości pozyskiwania środków na wspólne działania. Przykładem jest Powiatowy Zespół Szkół nr 1 w Pszczynie. <http://www.samochodowka.pszczyna.edu.pl/Projektyunijne,wiadomosci#> (5.11.2016).

Ten wskaźnik może być przyjęty jako ważny z punktu widzenia aktywizacji terenów wiejskich – wskazywanych w literaturze jako bardziej zaniedbane, biernie. Tymczasem teren południowego pogranicza, ze swoją zróżnicowaną strukturą narodowościową i religijną, sprzyja powstawaniu swoistej enklawy terenów wiejskich, które pod wieloma względami różnią się od tych w środowisku monokulturowym.

Stwierdzono słaby związek między miejscem pracy a deklarowanym uczestnictwem nauczycieli w projektach (miasto/wieś), dla której V Cramera = 0,22 (szczegółowe dane prezentują w tabeli nr 1).

Tabela 1. Miejsce pracy (miasto/wieś) a deklaracje udziału w projektach transgranicznych

Środowisko	Uczestnictwo w projektach		Ogółem
	tak	nie	
miasto	24	56	80
	30,0%	70,0%	100,0%
wieś	38	36	74
	51,4%	48,6%	100,0%

N ważnych obserwacji: 154

$\chi^2 = 7,28$, $df = 1$, dla $p = 0,007 < 0,05$

V Cramera = 0,22

Źródło: badania własne.

Stwierdzono umiarkowany związek między miejscem pracy badanych (Polska/Republika Czeska) a deklarowanym uczestnictwem nauczycieli w projektach dla której V Cramera = 0,39 (szczegółowe dane prezentują w tabeli nr 2).

Tabela 2. Miejsce pracy (Polska/Republika Czeska) a deklaracje udziału w projektach transgranicznych

Miejsce pracy – szkoła na terenie	Uczestniczenie w projektach		Ogółem
	tak	nie	
Polski	33	84	117
	28,2%	71,8%	100,0%
Republiki Czeskiej	35	15	50
	70,0%	30,0%	100,0%

N ważnych obserwacji: 167

$\chi^2 = 23$, $df = 1$, dla $p = 0,000 < 0,05$

V Cramera = 0,39

Źródło: badania własne.

Znacznie częściej takie działania podejmowali nauczyciele z polskich szkół znajdujących się na terenie Republiki Czeskiej. Być może jest to efektem bardzo zintensyfikowanych działań prowadzonych np. przez Centrum Pedagogiczne dla Szkolnictwa Narodowościowego, które systematycznie przygotowuje, aplikuje i wdraża projekty adresowane do nauczycieli i uczniów z polskich szkół¹⁶.

Interesowało mnie, w jakich projektach badani uczestniczyli. Łącznie odpowiedzi udzieliło 68 osób, przy czym część spośród nich podało więcej niż jedno działanie transgraniczne. Badani wskazali na:

- współpracę między szkołami – tu często dodatkowo były odpowiedzi uzupełniane wskazaniem warsztatowej formy spotkań (29 deklaracji);
- międzynarodowe projekty wspierane przez fundusze unijne lub tzw. fundusz wyszehradzki (17 wskazań);
- projekty lokalne, których inicjatorami są gminy i miasta (13 wskazań);
- projekty organizowane przez PZKO – organizację prężnie działającą na Zaolziu (6 deklaracji).

Podane zostały również projekty powiązane z określonymi stowarzyszeniami i fundacjami (5 deklaracji), a w kilku wypowiedziach (4 osoby) został ujęty indywidualny kontakt promujący wizerunek Polaka i Czecha w środowisku.

Liczba i jakość realizowanych projektów, ale również to, w jaki sposób postrzegani są sąsiedzi i jakie relacje towarzyszą kontaktom (zwłaszcza na Pograniczu), w dużej mierze zależą od różnego rodzaju instytucji, działań o charakterze sformalizowanym. Sformułowałam zatem pytania do respondentów z prośbą o ocenę działania – wspierających współpracę na pograniczu polsko-czeskim – różnego rodzaju instytucji, władz i organizacji.

Oficjalna polityka państwa w stosunku do sąsiadów ma swoje odzwierciedlenie np. w mediach, sposobie prezentowania informacji, ale też ma swój wyraz w finansowaniu i wspieraniu różnego rodzaju projektów i inicjatyw. Stąd istotna dla mnie jest opinia o tym, jak badani oceniają działania rządu

¹⁶ Działaniom Centrum poświęcony został między innymi artykuł: A. Gajdzica, B. Kubiczek: *Wspieranie nauczycieli w środowisku mniejszościowym – na przykładzie działalności Centrum Pedagogicznego dla Szkolnictwa Narodowościowego w Czeskim Cieszynie*. W: T. Lewowicki, A. Różańska, G. Piechaczek-Ogierman (red.): *Wielokulturowość i problemy edukacji*. Cieszyn – Warszawa – Toruń 2012, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzokulturowej, s. 181–197.

i polityków najwyższego szczebla w celu nawiązywania kontaktów polsko-czeskich.

Biorąc po uwagę uzyskane dane, można stwierdzić, że oceny są w większości dostateczne – wypowiedziało się tak 43,8% nauczycieli. Kolejna grupa osób stwierdziła, że działania polityków najwyższego szczebla są dobre – 18,2%, ale niemal identyczna liczba osób oceniła je negatywnie – 17,6%. Najwyższe noty zostały przyznane jedynie przez kilka osób – 4% badanych. Jednak zróżnicowanie ocen jest faktycznie widoczne w sytuacji rozpatrywania danych z uwzględnieniem państwa zamieszkania badanych nauczycieli.

Stwierdzono umiarkowany związek między miejscem pracy badanych a oceną działań rządu i polityków najwyższego szczebla dla której V Cramera = 0,25 (szczegółowe dane prezentuję w tabeli 3). Bardziej sceptyczni w swoich ocenach byli nauczyciele mieszkający w Polsce. Częściej przyznawali oceny niedostateczne, a ocena dostateczna jest zdecydowanie w tej grupie dominująca. Można zatem stwierdzić, że Polacy mieszkający w Republice Czeskiej częściej mogą zaobserwować działania rządu czeskiego służące nawiązywaniu współpracy z Polakami. Być może jest to efektem innej pozytywnej oceny – sytuacji szkolnictwa polskiego w Republice Czeskiej¹⁷.

Tabela 3. Miejsce pracy (Polska/Republika Czeska) a ocena rządu i polityków najwyższego szczebla

Miejsce pracy – szkoła na terenie	Rząd /polityków najwyższego szczebla				Ogółem
	ndst	dst	db	bdb	
Polski	19	59	19	2	99
	19,2%	59,6%	19,2%	2,0%	100,0%
Republiki Czeskiej	12	18	13	5	48
	25,0%	37,5%	27,1%	10,4%	100,0%

N ważnych obserwacji: 147

$\chi^2 = 9,24$ $df = 3$, dla $p = 0,026 < 0,05$

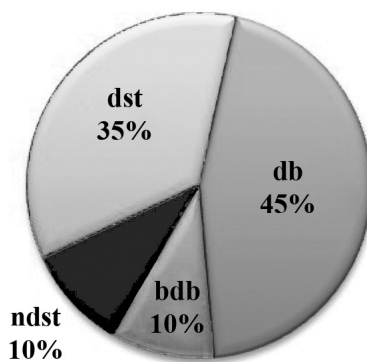
V Cramera = 0,25

Źródło: badania własne.

¹⁷ Nauczyciele podlegający czeskiemu ministerstwu oświaty Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, w skrócie: MŠMT v ČR. Opisują to szerzej w przygotowywanej publikacji poświęconej sytuacji nauczycieli na pograniczu polsko-czeskim: T. Lewowicki, A. Szczurek-Boruta, A. Szafránska: *Sfery życia duchowego dzieci, młodzieży i dorosłych – studium z pogranicza polsko-czeskiego*. T. 4. *Nauczyciel w szkole na Pograniczu* (w opracowaniu).

Kolejną ocenianą grupą to również politycy, ale ci, którzy są bardziej widoczni i znani w terenie (por. wykres 1). Politycy lokalni zostali ocenieni wyżej niż sfery rządzące. Tym razem najczęściej działania mające na celu nawiązywanie bliższych kontaktów międzysąsiedzkich realizowane przez tę grupę osób uzyskały ocenę dobrą – 39,8%. Rzadziej zaznaczona została ocena dostateczna – wskazana przez 31,3%. Natomiast identyczna liczba osób zazaczyła dwie skrajne oceny – niedostateczną i bardzo dobrą (po 15 wskazań – 8,5%).

Wykres 1. Ocena przez nauczycieli działań polityków lokalnych służących nawiązaniu kontaktów międzysąsiedzkich (polsko-czeskich)

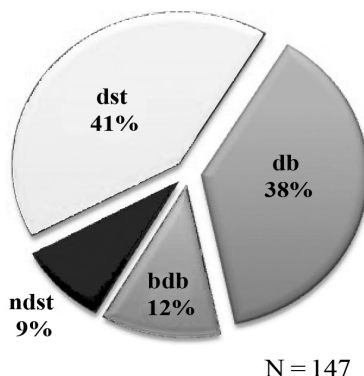

N = 155

Źródło: badania własne.

Inny charakter mają działania realizowane przez organizacje pozarządowe, czyli wszelkie podmioty, które nie są związane (przynajmniej formalnie) z administracją publiczną (rządową i samorządową) oraz których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku. Zakładałam, że to właśnie organizacje pozarządowe okażą się najczęściej wskazywane jako działające na rzecz współpracy międzynarodowej w środowisku zróżnicowanym kulturowo. Wprawdzie nieznacznie więcej osób niż poprzednio 9,7% oceniło te działania bardzo dobrze, jednak dominują po raz kolejny oceny dostateczne – 34,7% i nieco mniej liczne dobre 31,8%. Oceny niedostateczne zostały zaznaczone przez 7,4% badanych. Szczegółowe dane prezentuję na wykresie 2.

Wykres 2. Ocena przez nauczycieli działań organizacji pozarządowych służących nawiązywaniu kontaktów międzysąsiedzkich (polsko-czeskich)

Źródło: badania własne.

Można zatem stwierdzić, że i w tym przypadku nauczyciele nie są ogólnie zadowoleni z tego, jakie działania w zakresie podejmowania współpracy transgranicznej są prowadzone.

Konkluzje

Przystępując do badań ilościowych wśród nauczycieli na pograniczu polsko-czeskim, miałam uprzednie liczne doświadczenia wspólnych działań podejmowanych w grupach łączących osoby z polskiej i czeskiej strony granicy¹⁸. Były to grupy specyficzne, silnie zaangażowane w działania na Pograniczu. Prezentowany przez nie obraz współpracy transgranicznej różni się od tego, który uzyskałam, realizując badania ilościowe. Środki finansowe, które można uzyskać dzięki sytuacji mieszkania/podejmowania pracy w obszarach przygranicznych, mogą być wykorzystane przez nauczycieli do pozyskiwania dodatkowej wiedzy czy nabywania nowych kompetencji. Jest to bez wątpienia sytuacja bardzo korzystna, stąd tak wiele organizacji, instytucji aplikuje co roku w ogłaszanych konkursach. Zaskakujący był dla mnie tak duży odsetek osób, które nigdy w żadnym projekcie transgranicznym nie brały udziału (ponad 59%). Nauczyciele okazali się również bardzo krytyczni w ocenach działań polityków i organizacji pozarządowych zmierzających do nawiązy-

¹⁸ Na przykład projekt Kolorowe Ścieżki Euroregionu: <http://www.pctesin.cz/old/BS-KS/index.php>, czy Akcent@com: <http://akcent.pctesin.cz/> (5.11.2016).

wania kontaktów polsko-czeskich. Niższe noty były częściej przyznawane przez osoby mieszkające w Polsce. Można zatem odnieść wrażenie, że spora grupa nauczycieli nie postrzega pogranicza polsko-czeskiego jako przestrzeni, w które budowana jest współpraca transgraniczna. Być może sami nie są do końca taką współpracą zainteresowani, bo sąsiad nie jest dla nich zbyt atrakcyjny. Mogą o tym świadczyć dane uzyskane w odpowiedzi na pytanie – czy poszukuje Pan/Pani wiedzy na temat Czechów i Republiki Czeskiej? Odpowiedź twierdzącą podało zaledwie 25,8% badanych. Czy zatem w sytuacji braku zainteresowania sąsiadem można dostrzegać potencjał tkwiący w możliwościach nawiązywania współpracy na pograniczu?

Bibliografia

- Dz.U. nr 142, poz. 1590 ze zm. art. 1 ust. 2 Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa.
- Dz.U. 1993 nr 61 poz. 287. Dostęp: <file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/D19930287-1.pdf> (5.10.2016).
- Europejska Karta Samorządu Terytorialnego, sporządzona w Strasburgu dnia 15 października 1985 r. Dz.U. 1994 nr 124 poz. 607. Dostęp: <file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/D19940607L.pdf> (5.10.2016).
- Gajdzica A., Kubiczek B.: *Wspieranie nauczycieli w środowisku mniejszościowym – na przykładzie działalności Centrum Pedagogicznego dla Szkolnictwa Narodowościowego w Czeskim Cieszynie*. W: T. Lewowicki, A. Różańska, G. Piechaczek-Ogierman (red.): *Wielokulturowość i problemy edukacji*. Cieszyn – Warszawa – Toruń 2012, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego, Wyższa Szkoła Pedagogiczna ZNP w Warszawie, Wydawnictwo Adam Marszałek, Stowarzyszenie Wspierania Edukacji Międzykulturowej.
- Gwizdała J. P.: *Euroregiony jako forma współpracy transgranicznej w Europie*. „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2015, nr 74, t. 2. <http://akcent.pctesin.cz/> (5.10.2016).
- <http://uniaeuropejska.org/europejska-karta-samorzadu-lokalnego/> (5.10.2016).
- <http://www.euroregion-nysa.eu/podstawowe-informacje> (5.10.2016).
- <http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/dokumenty/ustawa-z-dnia-11-wrzesnia-2015-r-o-zmianie-ustawy-o-europejskim-ugrupowaniu-wspolpracy-terytorialnej-poz-1884/> (5.10.2016).

- <http://www.samochodowka.pszczyna.edu.pl/Projektyunijne,wiadomosci#> (5.10.2016).
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Europejska_Karta_Region%C3%B3w_Granicznych_i_Transgranicznych (5.10.2016).
- <http://www.pctesin.cz/old/BS-KS/index.php> (5.10.2016).
- <https://www.mswia.gov.pl/pl/aktualnosci/5087,dok.html> (5.10.2016).
- Leoński Z.: *Ustrój i zadania samorządu terytorialnego*. W: S. Wykrętowicz (red.): *Samorząd w Polsce. Istota, formy zadania*. Poznań 2004, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu.
- Witkowski L.: *Ambiwalencje tożsamości z pogranicza kulturowego*. W: M. M. Urlińska (red.): *Edukacja a tożsamość etniczna*. Toruń 1995, UMK.
- Witkowski L.: *Uniwersalizm pogranicza. O semiotyce kultury Michała Bachtina w kontekście edukacji*. Toruń 1991, Wydawnictwo Adam Marszałek.

The Polish-Czech borderland as a space of building transfrontier collaboration – the teachers' perspective

Abstract: Borderland is a category which has been attributed many theoretical solutions – not only in the field of philosophy but also in sociology or pedagogy. Due to the presented analyses, the category of borderland in the territorial approach has been applied in this study – borderland is treated here as a territory, common space in which two or more ethnic-cultural groups function. The forms of coexistence are shaped through being side by side – by mutual contacts. This permeating of each other and the melting of cultures make borderland a very specific territory, a space where some norms can be worked out which determine the life near each other despite the noticed differences. The relations in the borderland depend on many factors. Some are associated with individual undertakings, some are initiated, promoted and implemented by institutions, organizations, associations and societies. The transfrontier collaboration in the Polish-Czech borderland is developing intensively. In the presented text, some analyses are presented of the obtained results of the studies conducted among teachers. The author focused on answering the question whether the respondents engage in transfrontier activities and how they evaluate them.

Keywords: teacher, borderland, transfrontier collaboration

Translated by Agata Cieniałą